

AMADEO BORDIGA

En lille introduktion i anledning af en bibliografi¹

Af Carsten Juhl

Artiklen præsenterer den italienske marxist Amedeo Bordiga (1889-1970). Det sker i anledning af udgivelsen af den første bibliografi over den kommunistiske tænkere og partileders skrifter og breve.

Jeg ved ikke, hvad unge revolutionsinteresserede i dag vil forbinde med navne som Anton Pannekoek eller Amadeo Bordiga, men for min generations revolutionære var tyvernes venstremarxistiske tænkere forbundet med en særlig aura, en stråleglans af retskaffenhed og intelligens, der dels hidrørte fra deres aktive modstand mod den nationalkommunistiske udvikling i Sovjetunionen og dels skyldtes den kompromisløse ihærdighed, hvormed de havde fortsat deres refleksion såvel over Oktoberrevolutionens udartning som over marxismen selv.

Vanskeligheden med tilegnelsen af Amadeo Bordigas værk forekom dog omfattende: For det første var grundlæggeren af P.C.d'I., Italiens Kommunistiske Parti, i Livorno, januar 1921, forblevet i det fascistiske Italien i 30'erne, efter at han den 21. november 1929 havde afsonet sin treårige fængsels- og deportationsstraf. Og regimet havde stort set ladet ham være i fred, omend under konstant opsyn, sålænge han ikke beskæftigede sig aktivt med politik, hvad der syntes at have medført en 19 år lang pause i den tekstlige produktion. Dernæst blev den anden store sæson i Bordigas liv som marxistisk teoretiker, den der begyndte i 1945 og varede i toogtyve år, indtil en blodprop i hjernen satte en stopper for den skrivende højrehånd, karakteriseret ved, at den napolitanske marxists vigtigste skrifter blev offentliggjort anonymt i Det Internationalistiske, siden Internationale Kommunistpartis presse. Deres identifikation bygger således i det store og hele på vidnesbyrd fra Bordigas medarbejdere,² eftersom hans manuskripter er i familiens eje og ikke til konsultation, end ikke for de videnskabeligt interesserede. Og selvom ikke alle Bordigas medarbejdere fra den anden efterkrigstid endnu er afgået ved døden, så føler flere sig fortsat mere som kammerater fra en politisk måske endnu aktiv fællestradition, end som historiske kilder.

Den skæve eller måske afbrudte produktion og vanskelighederne ved en nøjagtig tilskriv-

ning af nogle tekster indvirker da også en kende på bibliografien "Amadeo Bordiga 1889-1970 – Bibliografia", som Arturo Peregalli og Sandro Saggiore udsendte på forlaget Colibrì i 1995, efterfulgt af en folder med tilføjelser og rettelser i januar 1996. Men det bibliografiske grundlag er dog hermed blevet støbt, hvad der er meget nyttigt for en forskning, som samtidig netop er begyndt at finde interesse for denne ingeniør og politiker, der i flere årtier har stået i skyggen af især Antonio Gramsci. I maj 1996 organiserede Universitetet i Bologna således et stort Bordiga-seminar, hvor faghistorikere endelig kunne drøfte grundlæggelsen af Italiens Kommunistiske Parti og den efterfølgende "bordighismo" eller "bordiguisme" med aktive tilhængere af den italienske marxists lære. Det var en meget vigtig begivenhed, dels symbolsk, fordi Bologna siden krigen har været en stalinistisk højborg, der end ikke mistede den indholdsmæssige ledelse af sit ældgamle universitet under de meget voldsomme sammenstød i februar 1977 mellem studenter og arbejdsløse på den ene side og Carabinieri-korpset på den anden, og dels fordi det er på høje tid, at vi får etableret et videnskabeligt forsvarligt overblik over dette århundredes marxistiske refleksion inden for politik, økonomikritik, filosofi og historieskrivning, og især et overblik der ikke skeler til selvforståelsen i de politiske massebevægelser, der i det samme århundrede har påkaldt sig Trier-filosoffens navn.

Luxemburg, Lukacs, Korsch, Rühle, Pannekoek, Gorter, Lenin, Trotsky, Bucharin, Preobrazhensky, Gramsci og Bordiga er alle på forskellig måde politiserende marxistiske forfattere i modsætning til eksempelvis Frankfurterskolens og delvis den amerikanske humanistmarxismes tænkere, men deres teorier er som bekendt ikke kun praktiske, strategiske eller for nogles vedkommende bureaukratiserende, selvom det militante engagement giver en anden slags skrift end den, som den erkendelsesmæssige anfægtelse afstedkommer. Nej, det lader sig vel tværtimod gøre at hævde følgende paradoks: jo renere engagement, dvs. ikke-intrigerende i forhold til

Amadeo Bordiga som ung leder af Abstentionistfraktionen i det Italienske Socialistiske Parti. Måske 1919. Billedet er taget fra Paolo Spriano, "Gramsci", CEI, Milano 1966.

magten (hvortil J.-P. Sartres teori om de "urene hænders" engagement i en "klæg" politisk virkelighed er den absolutte modsætning), desto tydeligere virker forpligtetheden over for marxismen som et videnskabeligt system i stand til at forklare og især forudsige menneskehedens udvikling økonomisk og antropolo-

gisk, dvs. både samfunds- og naturvidenskabeligt; og til og med som en forpligtethed over for det videnskabeligt-rationelt argumenterede ved en forklaring, hvad der somme tider fører den praksis-inspirerede forfatter langt ud over, hvad de etablerede, "kontrol-lérbare" forskningsresultater synes at tilsige.³ Sådanne mere eller mindre stimulerende forsøg på forskningsmæssig eksperimenteren blandt marxistiske tænkere forekommer ofte hos de bedste af de nævnte: Tænk på Luxemburgs analyse af markedets globalisering som negativ økonomisk kraft, Preobrazhenskys mere bizarre, men ikke desto mindre uhyre velargumenterede "Lov om primitiv socialistisk akkumulation", Pannekoeks omvendt darwinistiske teori om de svages overlevelsesmuligheder (ved det man siden har kaldt "niche"-skabelse), eller netop Bordigas historieopfattelse og antropologi.

To positioner skal i denne forbindelse fremhæves inden for napolitanerens efterkrigsarbejde. Først historieopfattelsen: Det fremgår af de Bordiga-tekster, jeg sammen med et par danske og svenske kammerater oversatte i årene 1967-72,⁴ at Bordiga opfattede tiden efter 1926/1929 som en "kontrarevolutionær" epoke i lyset af udviklingen i 1930'er- og 40'erne, hvad der betød en venden tilbage til den abstentionistiske, dvs. antiparlamentariske grundopfattelse, han havde forfægtet uden succes på Kommunistisk Internationales II Kongres i 1920. Hovedteksten om dette emne er imidlertid den til dansk ikke oversatte "Læren af kontrarevolutionerne" (1951),⁵ der tillod Bordiga at tænke udviklingen i backlash-termer, hvad der var formålstjenligt for analyserne af økonomien og politikken i eksempelvis Sovjetunionen og Italien. Disse analyser bekræftes i dag af "borgerlige" økonomer og politologer,⁶ som søger at forstå situationen i de postsovjjetiske "arvelande" eller i det efter-kristelig-demokratiske Italien. Ikke mindst Bordigas forestilling om overførslen eller traderingen af en "statsfeudal" grundstruktur, der prægede måden hvorpå staten akkumulerede kapital i USSR ved hjælp af et inden for arkaiske ejendomsformer organiseret,

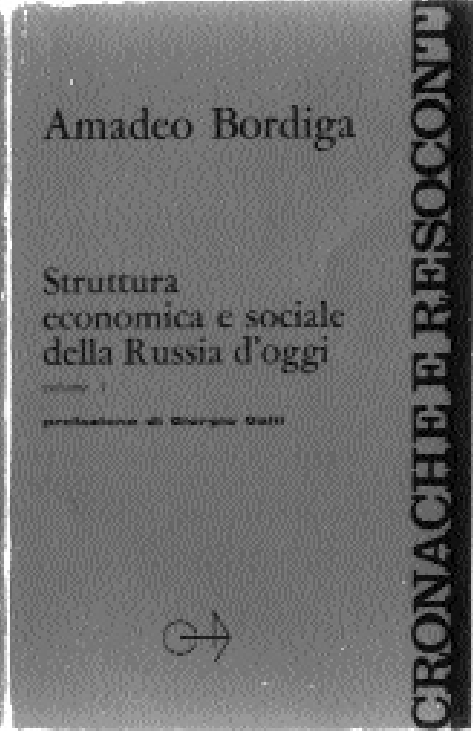
omend i sin selvforståelse "kollektivistisk" landbrug (kolkhosen), er dukket op, når produktionsfaldet inden for dette århundredes russiske landbrug er blevet undersøgt. Endnu tydeligere forholder det sig for Italiens vedkommende, hvor Bordiga altid hævdede, at antifascismen overtog og delvis fortsatte fascismens samfundsmæssige organisationsmåde: Netop i disse dage, mens denne tekst skrives, drøfter den italienske presse grundene til, at 1929-Konkordatet mellem Mussolini og Pavestolen, der tilkendte sidstnævnte "souverænitet" og dermed gav den det afgørende ord at skulle have sagt inden for familie- og undervisningspolitikken i Italien, så lydefrit kunne indføjes i den nye Republiks forfatning takket være en alliance mellem kristelige demokrater og kommunister,⁷ en alliance der isolerede og svækkede de liberalradikale og reformsocialistiske partiers "verdslige alternativ" til den katolske populisme og muliggjorde sidstnævntes magtovertagelse og næsten enerådende regeringsposition i de følgende fire årtier.⁸

Af endnu større interesse for læsere ved dette århundred- eller årtusindskifte er dog Bordigas antropologi og ... økologi. Som et af de meget få helt almindelige, "kommercielle" forlag udgav det parisiske Payot i 1978 en Bordiga-antologi, nemlig artikelsamlingen "Espèce humaine et croûte terrestre" (Menneskeart og jordskorpe): Bogens kapitel 3 omhandler "Politik og "konstruktion"", og her kommenterer den napolitanske ingeniør fejlkonstruktionen i kaptajn Carlsens skib Flying Enterprise over flere sider, hvorefter han fortsætter med et par afsnit om kanalbyggeri og oversvømmelsesøkonomi. Hovedtesen i alle disse tekster (skrevet mellem 1951 og 1966, hvor en lang analyse er viet Arnoflodens problemer) er ikke overraskende, at profithensyn ikke kan subsumeres af teknologi, men at det modsat altid vil være økonomien i form af mere eller mindre langsigtede gevinsthensyn, der vil diktere anvendelsen af videnskabelige og tekniske opfindelser, deres integration i produktionsprocessen: jordskorpen er tynd, produktionen en vulkan og markedet en sump;

un'opera completa e completa dell'Unione che deve il maggior contributo personale alla fondazione del Partito Comunista d'Italia... scritto in questi anni da uno della pochi partiti viventi che hanno vissuto accanto a Lenin quella decisa esperienza e un'opera che diventa un classico del marxismo.

editoriale contra Lira 3.000

Omslag til *Contras* to-bindsudgave af Bordigas bog om “Den økonomiske og sociale struktur i dagens Rusland”, 1.060 sider udgivet i Milano, 1966, uden forfatterens tilladelse, og uden hans offentlige reaktion. Jeg har set et brev, Bordiga skrev til sine partikammerater, hvori han sagde god for udgivelsens indhold, dvs. at bogen ikke maltrakterede hans tekst; teksten var blevet stykket sammen og udgivet af to tidligere medlemmer af Det internationale kommunistiske parti. Bordiga foretrak ellers ikke blot anonymitet, men også at udgive i partipresse og -tidsskrifter, og gerne iføljetonform, således at et eller to emner kørte samtidig over mange numre af hovedorganet *il programma comunista*, der udkom to gange om måneden.

Således udgav han som leder af Italiens Kommunistiske Parti kun to små pamfletter i 1921, begge med ophavsmandens navn på titelbladet: et hæfte om selve skiftet “Fra kapitalistisk økonomi til kommunisme” og en lille bog om “Det agrare spørgsmål”. I 1950’erne udgav *il programma comunista* to bøger af Bordiga: “Dialog med Stalin” og “Dialog med de døde”, begge dog anonymt.

I løbet af 1970’erne, dvs. efter Bordigas død, begyndte forskellige bordiguistiske grupper i Frankrig og Italien at udgive den napolitanske marxists skrifter under hans eget navn. Omslagets billede af forfatteren i arbejde må stamme fra 1964.

de tre størrelser passer ikke sammen! – Overraskende er i stedet Bordigas mutationsvenlige antropologi. Mere end med en internationalistisk kommunist har vi i den ligeledes ik-

ke til dansk oversatte tekst “Faktorerne race og nation i den marxistiske teori” fra 1953 at gøre med en art globalmaterialistisk evolutionist på menneskehedens vegne.

Ofte standser marxisters udviklingsglæde med virkeliggørelsen af det pengeløse samfund (socialismen) eller med virkeliggørelsen af behovenes frihed (kommunismen), som Karl Korsch med rette kaldte filosofiens virkeliggørelse, eftersom der til den umiddelbare virkelighed så måtte passe en ufordrejet sandhed i en slags 1:1 forhold, der gav praksis langt mere at tænke og gøre uformidlet af institutioner end det nogensinde havde været tilfældet i de tidligere, institutionstunge samfund.⁹ Denne det kommunistiske samfunds lethed havde også Bordiga sans for, mens dets kritikere som bekendt især altid har frygtet for det uniformiserende ved den fælles ejendom til produktionsmidlerne eller lignende. – Og lethed gjorde napolitanerens tanker flyvske og skarpe: angsten for det uniformiserende (som om grådigheden i øvrigt ikke også altid er den samme, uanset hvad den private rigdom kaldes, ligesom den også altid producerer det mest uniformiserede af alt: fattigdom) blev modstillet “barmhjertigheden med arten” (la carità per la specie) i bestemt form, mens artens reproduktion blev tolket ind i et samfundsøkonomisk udviklingsperspektiv, der medtænkte opdelingen i køn, men ellers var således skruet sammen, at det også kunne fungere kønsuafhængigt, “uniseksuelt”, som Bordiga skrev, og foruddiskonterede derved (på skrømt eller ikke) en eventuel androgynisering af arten, alt mens han fastholdt, at menneskeheden dog måtte forblive “fodgængerisk”, opretgående, med begge ben på jorden.¹⁰ Og også på dette jordbundne niveau er der noget at hente i Bordigas antropologi, nemlig analysen af nationsformen som et historisk forbigående og begrænset fænomen. Her indskriver den napolitanske revolutionære sit arbejde i en stor marxistisk tradition, der går tilbage til århundredes begyndelse og debatten i den tyske og centraleuropæiske socialistiske offentlighed, hvor Josef Strasser, Otto Bauer og Anton Pannekoek diskuterede nationalstatens funktion ikke mindst med truslen om en europæisk storkrig som altafgørende problem. Mere betydningsfuldt for Bordiga og efterkrigstiden er spørgsmålet om de tidligere

koloniers befrielse fra de europæiske metropoler. Her støttede Bordiga befrielseskrigene i Afrika og Asien og interesserede sig for Mossadeghs og Lumumbas regeringer. I lyset af udviklingen i to af vor tids store krudttønder – Iran og Zaire – er der meget, man kan få forståelse af ved at sætte sig ind i forløbet i 50’ernes og 60’ernes afkolonialisering, samt i de dissidentmarxistiske fortolkninger heraf.¹¹ I det hele taget er denne problematik jo atter blevet aktuel, omend på en mere generel måde, eftersom konflikterne i dag mellem nationalracister og multikulturalister i f.eks. Frankrig nok mere er af kulturpolitisk end af statspolitisk karakter: regner således meget få med, at vi atter skulle kunne styres af en erklæret racistisk regering i Europa à la Hitlers, så tager mange det med i deres politiske overvejelser, at nationalfølelser og racemæssigt nag kan blive mere dominerende end nu i flere europæiske landes politiske kultur og komme i åben konflikt med den verdensfølelse, der ellers hersker inden for ungdomskulturens smag, hvad angår mode, musik og billeder.

Men lad mig vende tilbage til denne lille teksts begyndelse og dermed dens hele anliggende: situationen inden for Bordiga-forskningen. Takket være flere italienske faghistorikeres arbejde samt Bordigas medkæmper frem til 1950’ernes begyndelse Onorato Damens vidnesbyrd¹² har vi altid vidst temmelig meget om Bordigas virksomhed frem til den af Zinoviev og Gramsci manipulerede de facto afsættelse i 1923 i forbindelse med det fascistiske regimes arrestation og retssag mod grundlæggeren af P.C.d’I., en retssag der varede det meste af dét år og muliggjorde mange intriger i partiets ledelse, hvad der banede vejen for Togliattis senere magtovertagelse i P.C.d’I. Vi véd noget, men ikke meget om oppositionstiden omkring tidsskriftet Prometeo (1924), som EKKI krævede nedlagt, hvad Bordiga gik med til, ligesom vi også kender til Bordigas sidste optræden på Kommunistisk Internationales VI udvidede Eksekutivmøde i marts 1926, hvor han som den eneste ikke-russer vovede at modsige Stalin og kræve

Forstørret fotokopi fra fotografi af Amadeo Bordiga, bragt i en italiensk avis i 1960. U.t., u.s.

Sovjetunionen sat under Internationalens administration, i stedet for som det hidtil havde været tilfældet, at bolsjevikkerne på Internationalens kongresser blot fremlagde, hvad de havde bedrevet og især, hvad de havde til hensigt at gøre. Efter 1926 ophørte Bordigas virksomhed for al fremtid som en i offentligheden kendt politiker, mens hans forfattervirksomhed synes at være gået i stå i de følgende 19 år, når man ser bort fra et større arbejde om marxismens økonomiske dele – forfattet i fangelejren og dermed pr. hukommelse – som blev til i 1929 som lærebog til de deporteredes

studiekreds i marxisme. Bordiga blev nemlig genfængslet af fascisterne den 20. november 1926 og ekskluderet af stalinisterne den 20. marts 1930, men efter afsoningen af sin treårige straf gjorde han intet for at organisere eller lede modstandsinitiativer, som f.eks. Trotsky forsøgte. – Bordigas tilhængere derimod organiserede sig i landflygtighed i Belgien og Frankrig, udgav tidsskrifter på italiensk og fransk (Bilan) og blev udsat for alle 30'ernes forskellige aktivitetsfristelser i forbindelse med nationalfascismens fremmarch i Europa.

Mellem 1929 og 1930 blev der etableret en

kontakt mellem Bordiga og hans kammerater i Frankrig med henblik på at bringe ham ud af Italien. Men han svarede ved at sende et postkort, hvorpå han havde tegnet en krabbe og tilføjet sætningen: "Det er umuligt at rette dens ben ud". Jeg har selv fået fortalt historien under et bordiguismøde i Lyon i 1970 af en gammel italiensk kammerat, jeg tror det var Venegoni, og Arturo Peregalli og Sandro Saggioro refererer den samme historie fra en anden kilde s.25 i deres omfattende undersøgelse "Amadeo Bordiga – Gli anni oscuri (1926-1945)" ("A.B. – De dunkle år (1926-1940)"), Quaderni Pietro Tresso n.3, januar 1997. – En afventende og pessimistisk holdning spores i øvrigt allerede i Bordigas brev til Karl Korsch af 28. oktober 1926 (se n. 10 i den efterfølgende liste over danske Bordiga-oversættelser).

Fra denne, "dunkle" periodes 19 år, har vi kun mere eller mindre private breve og retsindsigelser fra Bordigas egen hånd samt nogle politiaagenters referater af Bordigas udtalelser i private sammenhæng. De refereres eller gengives ordret i Peregallis og Saggioros før citerede undersøgelse, og af disse udtalelser fremgår det dels, at den overvågede kommunist forsøgte at forstå det i dag for ofte glemte alliance-spil mellem diktaturer og demokratier i 30'erne, og dels at han fastholdt sit langsigtede, revolutionære perspektiv.

Mangler vi Bordigas fascisme- og antifascisme-analyser fra 30'erne, så kan vi til gengæld læse en vrimmel af "bordiguistiske" tekster forfattet af andre, italienske og siden franske "abstentionistiske" kommunister, som lod sig inspirere af den napolitanske marxists arbejde. Og de er til og med let tilgængelige, da forlaget Union Générale d'Éditions i 1979 genudgav tidsskriftet Bilans Spaniens-artikler fra 1936-39 i en 440 siders antologi forsynet med en meget omfattende indledning ved Jean Barrot.

I 1945 genoptog Bordiga så sin udgivelsesvirksomhed i forbindelse med debatten om en eventuel genopbygning af et ikke-stalinistisk kommunistparti, og teksterne flød siden fra napolitanerens hånd frem til 1967 i en ganske

kraftig strøm, der i 50'erne omfattede 400-500 sider pr. år for først at tage af i de to år, der gik forud for sygdommen i 1967. Når man tager dette arbejdes masse og mangfoldighed i betragtning, aner man, at de 19 år under fascistisk observation ikke kun er blevet brugt til at undersøge og gøre sig overvejelser over Napolis kloaksystem, således som hans officielle arbejdsindsats måtte begrænse sig til i de år.

Det er især et solidt overblik over denne store, anonymt udgivne tekstproduktion i efterkrigstiden, som bibringes os af Peregallis og Saggioros bog, der i øvrigt er forsynet med en interessant og åbenhjertig indledning om arbejdsprocessens vanskeligheder, hvori udgiverne åbenbarer egne tankevækkende overvejelser over Bordigas tekstkorpus og skrivestil.

Skrivestilen er nemlig meget speciel: lidt omstændelig og med en sammenblanding af napolitanske selvironiske udtryk og globalmarxistisk jargon, hvad der afstedkommer en tør og barok humor, som forhindrer at ubønhørligheden i udsagnene bliver patetiske. Enkelte litterater har da også sammenlignet Bordigas ordvalg og sætningskonstruktioner med Italiens betydeligste sprogfornyer i dette århundrede, den lombardiske forfatter Carlo Emilio Gadda.

Efter endt læsning af bibliografien, som medtager alt kendt tekstmateriale af og om Bordiga, publiceret som ikke, må man i øvrigt konstatere, at siden afdøde Chr. Richers' fortsat afgørende integration af Bordigas politisk-teoretiske virksomhed i sin "Antonio Gramsci – Marxismus in Italien", Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt a.M. 1970, så har flere dygtige historikere forfattet afhandlinger på ph.d.-niveau eller højere, der indfortolker Bordiga i et større perspektiv eller helt helliger sig bestemte perioder eller emneområder inden for den napolitanske marxists forfatterskab og politiske praksis. Nogle er blevet publiceret, alle i Italien, men der er faktisk tilsammen lige så mange forfattede i Frankrig og USA; de er blot ikke blevet offentliggjort, men cirkulerer den dag i dag som fotokopier eller i små offset-oplag. – Der er ingen på dansk, norsk eller svensk; det må vi have gjort noget ved!

Karikaturer fra det Italienske Socialistpartis hovedorgan, dagbladet "L'Avanti!" op til PSI's Livorno-kongres i januar 1921, hvor kommunisterne forlod partiet og dannede PCd'I, Italiens Kommunistiske Parti – Sektion af III Internationale.

Gramsci er til venstre og Bordiga til højre. Karikaturerne er signeret af tegneren Cip.

Noter

1. "Amadeo Bordiga 1889-1970 – Bibliografia", udgivet af Arturo Pe-regalli og Sandro Saggiaro, forlaget Colibrí, Milano 1995, 252 sider, ISBN 88-86345-09-7.
2. Den største indsats er her blevet gjort af redaktøren for tidsskriftet *Invariance*, Jacques Camatte, der i over 30 år ikke blot har analyseret og aktualiseret Bordigas arbejde, men også forsøgt at holde de historiografiske forhold så tydelige som muligt bl.a. i sin meget oplysende indledning til antologien med Bordigas tekster om kommunismens indhold "Bordiga et la passion du communisme", *Cahiers Spartacus*, Paris 1974, en indledning der efterfølges af en oversigt over alle de møder blandt de internationale kommunister, hvor Bordiga har fremlagt sine teorieresultater som mundtlige oplæg. Disse oplæg blev så efter diskussion bragt i den italienske 14-dages-avis *il programma comunista*, den skrevne hovedkilde til vor viden om Bordigas virksomhed i efterkrigstiden. Jeg har oversat listen over disse møder og emner til tidsskriftet *Kommunismen* nr. 1, 1972, s.107-114.
3. Vi har her at gøre med den overtagelse af Oplysningstidens ånd, men ikke bogstav, som kendetegner en del af refleksionen inden for marxismen, nemlig den der går fra Fr. Engels og til rådskommunisterne

og Antonio Gramsci, mens Bordiga, der altid hævdede at hans metode var "antikulturel og antioplysningsmæssig", besidder noget af den samme dynamiske uopbyggelig, som kendetegner Marx' og på hver sin måde V.I. Uljanov Lenins og Georges Batailles anvendelse af den dialektiske logik. Jeg har denne åndshistoriske parallel, som jeg har tilladt mig at videreudvikle, fra David McLellans meget oplysende gennemgang af antologien "Engels Today" i *Times Literary Supplement*, 28-2-1997.

Med hensyn til gradueringen af forskellen mellem engagement og anfægtelse se afsnit II i mit forord til J.-F. Lyotard "Om det sublime", Akademisk forlag, Kbh. 1994, et afsnit der bl.a. drøfter forskellen mellem eksistentielistisk og rådsmarxistisk politik.

4. Til Det kommunistiske program 1968, *Kommunistisk Program 1-14, 1969-71*, samt *Kommunismen* n.1-2, 1972. Generelt gælder det for oversættelserne fra de år, at de koncentrerede sig om at formidle et politisk-revolutionært budskab til den skandinaviske læser. Derfor blev desværre ingen af de store, afhandlingsprægede tekster oversat, mens en række af Bordigas opsummerende teser og interventionsteoretiske essays blev bragt på dansk eller svensk i de nævnte (stencilerede) blade og skriftsserier. Se listen efter artiklen.

5. Metoden er givetvis parallel til "den negative dialektik", men ved at historicere i stedet for at ontologisere som Frankfurterne gør, opnår Bordiga en faktuel dimension i sin historie- og dialektikopfattelse, der kan diskuteres og som især unddrager sig enhver tung melankolsk stemning, som den, der kendetegner eksempelvis Adornos parallelle forsøg. Jvf. min artikel "Too Late" i tidsskriftet *Semiotik* n. 5-6, Kbh. 1983, s.166-70 og 184-85.

6. Allerede i 1960'erne og 70'erne havde det politiske ugemagasin *Panoramas* førende politiske kommentator, Giorgio Galli, dog interesseret sig for Bordigas analyser af den sovjetiske økonomi og forfattet solide historiografiske indledninger til "almindelige" forlæggeres udgivelser af Bordigas tekster om udviklingen i Rusland. Om denne betydelige politolog og historiker se også note 12.

7. Jvf. Gianni Corbis midtersider i dagbladet *La Repubblica* 13-3-1997 med den sigende titel: "Il tradimento di Togliatti" (Togliattis forræderi). Anledningen er, at det den 25. marts i år var 50 år siden, at den forfatningsgivende forsamling katolsk-kommunistiske flertal vedtog den bizarre artikel 7 i den italienske grundlov, der fastslog en delt suverænitæt mellem stat og kirke i Republikken. – Men allerede totalitarismeforskeren Hannah Arendt har jo for længst konstateret: "The Nazis new well enough that they had more in common with Stalin's version of Communism than with Italian Fascism." I "Eichmann in Jerusalem – A Report on the Banality of Evil", Penguin, London 1994, s. 176 (oprindeligt 1964).

8. Vor betydeligste Italienshistoriker, englænderen Paul Ginsborg, skriver da også ligeud i sit monumentale "A History of Contemporary Italy – Society and Politics 1943-1988" om den republikanske forfatnings artikelrod: "not only did the innovatory articles remain dead letters, but many Fascist laws and codes in clear contradiction to the Constitution were never repealed." (Penguin, London 1990, s.100). Fra begyndelsen var der krise i forholdet mellem legitimitet og legalitet i det postfascistiske Italien, hvis katolske stat ofte forekom at være kendetegnet ved større politisk-strukturel træghed end den fascistiske, der i det mindste havde fået neutraliseret den sicilianske Mafia, som de kristelig-demokratiske regeringer i stedet synes at have samarbejdet ganske nært med.

9. En sådan historieopfattelse står i øvrigt i gæld til Kant, der netop satte de økonomiske udvekslinger i forhold til de etiske krav og dybest set hævdede, at såfremt rigdomskravet tog af, så ville historien også miste noget i acceleration, hvorved retfærdigheden i stedet ville kunne vokse og retten blive den fremherskende instans. Jvf. André Tosel "Kant révolutionnaire – Droit et politique", PUF, Paris 1988. En sådan historieopfattelse, der siden videreføres af bl.a. Korsch

og Bordiga, bygger på en fornemmelse for tidens natur, nemlig at tiden kan løsrives fra akkumulationsvangens ræs og derved opnå rumfang eller fylde. Noget lignende finder vi hos Michel Serres, der også er interesseret i at begrænse den horisontale, temmelig entydige fartbevægelse i samfundsudviklingen ved så at sige at få mere rum og især mere substans på tidsbevægelsen.

10. Jvf. diskussionen mellem J.-F. Lyotard og J. Baudrillard om menneskeheden mulighed for at forlade planeten som art samt om denne problematik forankring i vor tidsopfattelse og måske især i vor forståelse af samfundets fremskridt eller forfald. "Kunstens og filosofiens værker efter emancipationen", Det kgl. da. Kunstakademi, Kbh. 1988, s.39-43.

11. Jvf. eksempelvis Raya Dunayevskaya "Nationalism, Communism, Marxist-Humanism and the Afro-Asian Revolutions", *News & Letters*, Detroit 1959. Men mange andre, forudgående og i dag klassiske marxister bør huskes i denne forbindelse: således Rosa Luxemburg og hendes mere skeptiske "polske skrifter" fra århundredskiftet eller P.O.U.M.'s leder Andrés Nin, der i 1935 forfattede en slags forskningsoversigt over emnet, som jeg kun kender fra den franske oversættelse fra catalansk "Les mouvements d'émancipation nationale", Syros, Paris 1975.

12. O. Damen "Amadeo Bordiga – Validità e limiti d'una esperienza", EPI, Milano 1971. Den bedste historiebog om P.C.d'I. er fortsat den første: Giorgio Galli "Storia del partito comunista italiano", Schwarz ed., Milano 1958 samt senere udgaver. Om den kommunistiske idé og praksis' napolitanske "fødsel" se Michele Faticas fremragende "Origini del fascismo e del comunismo a Napoli (1911-1915)", *La Nuova Italia*, Firenze 1971. På sine gamle dage gik Bordiga også selv igang med at skrive den italienske venstre-kommunismes historie; men kronologisk set nåede han ikke langt. Mange og afgørende dokumenter og kommentarer står dog at læse i hans anonymt udgivne "Storia della sinistra comunista" bd. I og bd. I bis, il programma comunista, Milano, hhv. 1964 og 1966, der imidlertid ender i 1919.

Litteratur

Liste over tekster af Amadeo Bordiga oversat til dansk eller svensk, (*) anført i kronologisk rækkefølge:

1. "Tale om parlamentarismen",
2. "Taler om parlamentarismen",
3. "Svar til Lenin", alle fra Kommunistisk Internationales II Kongres i 1920 og bragt i Kommunistisk Program n.13, august 1971.

4. "Tal om villkoren för anslutning til Tredje Internationalen" fra samme Kongres, Kommunistisk Program n.14, november 1971.
5. "Parti och klass", 1921,
6. "Parti och klassaktion", 1921,
7. "Socialdemokratiens funktion i Italien", 1921, alle bragt i Kommunismen n. 1, maj 1972.
8. "Rapport om fascismen" til Kommunistisk Internationales IV Kongres, 1922, Kommunistisk Program n.7, september 1970.
9. "Fra Kommunen til III Internationale", 1924, Kommunismen, særnummer 1972,
10. "Brev til Karl Korsch", 1926, Kommunismen n. 1, maj 1972.
11. "Marxismens grundtræk", 1946, Kommunistisk Program: Det Kommunistiske Venstres Tekster n.1, 1970.
12. "For den internationale reorganisering af den revolutionære marxistiske bevægelse", 1949, Kommunistisk Program n.1, april 1969.
13. "Proletär diktatur och klassparti", 1951, Kommunismen n.1, maj 1972.
14. "Partiets karakteristiske teser", 1951, Kommunistisk Program: Det Kommunistiske Venstres Tekster n.1, 1970.
15. "Omvälvning av praktikan i den marxistiska teorin", 1951,
16. "Det revolutionära partiet och den fackliga kampen", 1951, begge i Kommunistisk Program n.5, april 1970.
17. "Teori och aktion", 1952,
18. "Det omedelbara revolutionära programmet", 1952, begge i Kommunismen n.1, april 1972.
19. "Dialog med de døde", uddrag fra bogen "Dialogo coi morti", 1956, Kommunistisk Program n.7, september 1970.
20. "De ryska händelserna – den revolutionära marxismens organiska värdering genom 40 år", 1957, Kommunistisk Program n. 7, september 1970 og n.8, november 1970.
21. "Betragtninger angående partiets organiske aktivitet når den generelle situation er historisk ugunstig", 1964, Kommunistisk Program n.8, november 1970.
22. "Tesar om det kommunistiske verdenspartis historiske opgave, aktion og struktur", 1965, Kommunistisk Program n.9, februar 1971.
23. "Tillægstesar om det kommunistiske partis historiske opgave, aktion og struktur", 1965, Kommunistisk Program n.10, april 1971.

Note (*): Ser man bort fra listens tre sidste numre (21-23), som jeg stod for alene, så var alle oversættelser resultatet af et arbejde, hvor to eller måske tre personer deltog. Teser og taler fra Kommunistisk Internationales kongresser blev oversat fra de tysk- eller

fransksprogede protokoller. Brevet til Korsch (n.10) blev oversat fra tysk. Når mere kanoniske, dvs. franske oversættelser forelå, blev vore oversættelser fra italiensk sammenlignet med dem.

De citerede publikationer indeholdt desuden originalbidrag på svensk eller dansk om aktuelle spørgsmål eller historiske emner, genoptryk af tekster af Christian Christensen og Karl V. Jensen, rapporter fra de internationale møder med Bordiga-tilhængere i Frankrig og Italien, oversættelser af enkelte af disse artikler, samt nogle få oversættelser af tekster af Marx, Engels, Lenin, Trotsky, Pannekoek, Oppositionen Saprionov-Smirnov og Jean Barrot. Kommunistisk Internationales teser fra II Kongres og K.A.P.D.'s teser om partispørgsmålet blev ligeledes publiceret.

Abstract

Carsten Juhl: Amadeo Bordiga. A short introduction in connection with a bibliography, *Arbejderhistorie* 3/97, s. 10-19

In connection with the first bibliography of the writings of the italian marxist Amadeo Bordiga (1889-1970), the article gives an introduction to the communist thinker and party leader.

After having been active on the left wing of the Italian Socialist Party, Amadeo Bordiga in 1921 became founder and the first leader of the Italian Communist Party. The marxist from Napoli was a prominent speaker and author of theses at the first Congresses of the Communist Internationale, but soon he came in conflict with The Executive Committee and its political-tactical solutions such as the united front. Bordiga was in opposition from 1923 until his expulsion in 1930.

After Second World War and until his death Bordiga took part in the development of a internationalist left communist tendency, which was characterized by very thorough studies of Marx, analysis of the state capitalist character of the USSR and especially analysis of the revolutionary genesis of the communist society and its moneyless exchange.

Carsten Juhl, lektor
Reventlowsgade 24 2.th., 1651 København V
tlf. 31 21 32 61